
Nova zapažanja o Mateju Ponzoniju - Pončunu

Radoslav Tomić

Institut za povijest umjetnosti Zagreb

Izvorni znanstveni rad – UDK 75 Ponzoni, M.

29. 3. 2001.

Oprema i inventar crkve sv. Mihovila u Trogiru koja je pripadala ženskom benediktinskom samostanu nisu poznati ni proučeni jer je cijeli sklop, nakon što je samostan ukinut odlukom generalnog providura francuske vlade za Dalmaciju Vincenza Dandola 28. rujna 1806. godine, porušen u drugom svjetskom ratu. U katedrali sv. Lovre i crkvi sv. Petra sačuvalo se nekoliko slika koje su stajale na oltarima i zidovima crkve i samostana.¹ U iscrpnoj vizitaciji 1756. godine trogirski biskup Didak Manola i njegov tajnik Marko Peroević spominju da je glavni oltar u crkvi bio posvećen sv. Mihovilu Arhandelu. Uz to navode i druge oltare u

Oltarnu palu »Sv. Mihovil s dušama čistilišta, sv. Ivanom Krstiteljem, sv. Benediktom i Bogom Ocem« iz crkve sv. Mihovila u Trogiru autor pripisuje slikaru Mateju Ponzoniju-Pončunu (Venecija, 1583-između 1663. i 1675.). Nastala je za vrijeme njegova boravka u Splitu tridesetih godina 17. stoljeća. Piše se i o Pončunovu portretu pape Urbana VIII u splitskoj katedrali koji je mogao nastati prema portretu kojega je izradio Pietra da Cortone (1597-1669.) između 1624. i 1627. godine.

crkvi posvećene sv. Nikoli, sv. Križu, sv. Venanciju i sv. Dujmu.

¹ I. Delalle, *Trogir*, Split 1936, 78 – isti, *Manastiri benediktinki u Trogiru*, Život s crkvom VI, Split 1940, 155-158. Autor je zabilježio da je na »velikom žrtveniku naslikan »signifer Michael« sa pravednom tezuljom«. Donosi i kratki historijat crkve i samostana te završava sljedećim riječima: »Prikaz o crkvi sv. Mihovila – koja je zbog svojih slika prava pinakoteka – kako je kazao historičar umjetnosti B. Berenson, donijet ćemo drugom prigodom.« Nije mi poznato da je Delalle objavio tekst o umjetninama u crkvi i samostanu, ali je rukopis možda sačuvan u ostavštini. – R. Tomić, *Trogirska slikarska baština*, Zagreb 1997, 32-33 (David u Golijat), 73-76 (Antonio Zanchi), 83 (Matej Ponzoni).

»*Visit sacris Reliquiis, vidit quiunque esse Altaria in hac Ecclia Sanctimonialium nempe Altare Majus sub invocatione S. Michaelis Archangeli, alia duo à cornu epistole à parte occidentali, nempe S. Nicolai, et Sanctis.mi Crucifixi, et alia duo à cornu evangelij, à parte orientali, nempe divi Venantij, et Sancti Domnij.*«²

Kada sam 1997. godine publicirao u ratu izrazito oštećenu i potom nestručno obnovljenu i preslikanu oltarnu palu »Sv. Mihovil« mogao sam jedino oprezno zaključiti da je riječ o djelu mletačkoga slikara 17. stoljeća.³ Nakon nedavne restauracije bilo je moguće utvrditi ikonografiju i atribuirati djelo.

Na slici su prikazani »Sv. Mihovil s dušama čistišta, sv. Ivan Krstitelj, sv. Benedikt i Bog Otac«. Na sredini kompozicije prikazan je arhandeo Mihovil na način koji su varirali brojni barokni slikari dok nogama gazi sotonu u paklenoj vatri. Svetac u desnici nosi plameni mač, a u ljevici vagu. U vrhu slike poprsje je Boga Oca, dok su u prednjem planu donjega dijela slike prikazani Sv. Ivan Krstitelj s janjetom i sv. Benedikt s redovnikom koji mu pridržava opatski štap.

U cjelini na slici prevladava taman, mračan kolorit, prigušenih i zagasitih smeđih tonova. Svjetlina se pojavljuje na licu, desnoj ruci i nogama sv. Mihovila, na čelu Boga oca i sv. Ivana te na uzdignutim rukama nekih anđela koji lete uokolo središnjega arhandela. Opatski štap kojemu je u krugu zavoja prikazana Bogorodica naslikan je srebrnosivom bojom koja iskri na zagasito smeđoj pozadini.

Po mome mišljenju, autor slike je Matej Ponzoni Pončun (Venecija, 1583 – između 1663. i 1675.). Ona je na svim razinama tipično umjetnikovo djelo te je možda suviše tražiti usporedbe koje bi bile potvrda za atributivni prijedlog. Usredotočimo se na Ponzonijeve slike u Trogiru. Poprsje Boga Oca ponavlja se na pali »Bog Otac s anđelima, sv. Josipom, dominikanskim svecem i donatorom« u crkvi sv. Josipa na Čiovu, dok se lik svećenika u pozadini sv. Benedikta, prikazan skicozno u polusjeni, ponavlja i na dvije pale u dominikanskoj crkvi sv. Križa. Kao stalni rekvizit Pončun ponavlja realistički prikazane svetačke figure uzdignutih glava, suznih očiju i tamnih, koštunjavih lica zasjenjenih udubina. Gotovo su identični likovi sv. Benedikta u Trogiru s likovima sv. Dominika i redovnika u crkvi sv. Križa na Čiovu. Analogije su još očitije s likom bl. Giovannija Morosinija na Pončunovoj slici »Bogorodica s Djetetom, sv. Stjepanom i bl. Giovannijem Morosini« (Praglia kraj Padove, benediktinski samostan) koja se datira u kasno razdoblje umjetnikova djelovanja.⁴ Ipak, trogirsku sliku datirao bih u

vrijeme Pončunova boravka u Dalmaciji, kada su nastale i pale u čiovskim crkvama. Već tada na umjetnikovim oltarnim palama forma gubi plastički intenzivitet, taktilnost, postajući sve mekša, što se najdosljednije koristi u prikazivanju polufigura u pozadini. Posebno treba upozoriti na vještinu kojom je Ponzoni naslikao sv. Mihovila: sigurna modelacija atletskog, mladenačkog tijela, ljupko lice na kojem se ne odražava srdžba već blaženstvo i spokoj, istovremeno energičan i kontrolirani pokret, ritmiziranje draperije koja se u gustim naborima spleće oko njegovih bokova i preko leđa, bljesak svijetla na ruci u kojoj svetac drži mač, velika, širom raširena krila bez težine, sve su elementi koji ukazuju da je svečev lik vlastita umjetnikova invencija. On je, doduše proučavao kako su arhandela naslikali drugi, veliki slikari od Rafaela do Guida Renija i Guercina: možda se u nekim pojedinostima naslućuju uzori, ali mladenački lik anđela na trogirskoj slici ipak nije kopija, niti vješto prikrivena varijanta tuđega djela.

Nasuprot tome, mislim da je portrete pape Paola V Borghesea i Urbana VIII Barberinija koji se čuvaju u splitskoj katedrali Ponzoni morao izraditi prema grafičkim predlošcima. Naime Paolo V bio je papa između 1605. i 1621. a Urban VIII između 1623. i 1644. godine. U to vrijeme splitskom nadbiskupijom upravljaju Marko Antun De Dominis (1602-1616) i Sforza Ponzoni (1616-1640). Nije važna jedino činjenica da su dva nadbiskupa (samim time i slikar Matej koji je brat Sforze Ponzonija) bili na neizravan način rodbinski povezani, već i to da su oba bila aktivna u uređenju splitske katedrale. Dominis je dao podići novo svetište (kor) kojega je Sforza nastojao primjereno umjetnički opremiti: upravo zbog toga doselio je iz Venecije u Split slikar Matej Ponzoni jer je trebao, prema starijim zapisima, oslikati svetište velikim platnima s prizorima iz života sv. Dujma, solinskoga mučenika i prvog splitskog nadbiskupa, što je tek 1683.-1685. godine, za-

² *Prima Visitatio Didaci Manola Epi. Traguriens. De Anno 1756*, str. 195, KAS, T 47.

³ R. Tomić, *Trogirska slikarska baština*, Zagreb 1997, 83.

⁴ K. Prijatelj, *Matej Ponzoni Pončun*, Split 1970, str. 44-45, 56, kat. 8. Slika potječe iz samostana S. Giorgio Maggiore u Veneciji.

⁵ K. Prijatelj, *Ferrarijeva platna u koru splitske katedrale*, Radovi Odsjeka za povijest umjetnosti 6, Zagreb 1969, 37-41.

⁶ A. Lo Bianco (ur.), *Pietro da Cortona 1597-1669*, Milano 1997, 322-323, kat. jed. 26. Kopija Cortonina portreta čuva se u Museo Civico u Padovi. Datira se u 17. stoljeće te potvrđuje da je u Venetu bio poznat. Usp. Da Padovanino a Tiepolo, *Dipinti dei Musei Civici di Padova del Seicento e Settecento*, Milano 1997, 495, kat. jed. 732.

uzimanjem nadbiskupa Stjepana Cosmija ostvario Pietro Ferrari.⁵ Kada je, dakle, nadbiskup Sforza Ponzoni kod brata slikara naručio portrete pape Paola V. Borghesea i Urbana VIII. Barberinija mogao mu je upravo on iz Rima donijeti grafičke predloške. U slučaju Urbanova portreta predložak mu je mogao biti portret kojega je izradio Pietro da Cortona (1597-1669) a danas se čuva u Rimu (Pinacoteca Capitolina). U odnosu na Cortonin svečano zamišljen portret pape u raskošnoj odjeći koji se datira između 1624. i 1627. godine,⁶ Ponzoni je papin lik intimizirao i preinačio u fiziono-

miju zamišljena, gotovo tužna pogleda. Osim toga splitska slika umanjena je verzija rimskoga portreta. Stoga treba pretpostaviti da se Ponzoni koristio grafikom na kojoj je bio umnožen Cortonin portret: ondje gdje je Pietro da Cortona svečan i živ, tu je Matej Ponzoni prigušen i intiman. Svakako riječ je o dva posve oprečna slikarska temperamenta. Ponzoni je prema predlošku portretirao i Paola V Borghesea. Vjerojatno će se u galeriji papinih portreta moći utvrditi predložak za Pončunovu redakciju u Splitu.

1. Matej Ponzoni Pončun, sv. Mihovil sa sv. Benediktom i Ivanom Krstiteljem, Trogir, crkva sv. Petra, nekada crkva sv. Mihovila (foto: Z. Alajbeg)

2. Matej Ponzoni Pončun, Portret pape Urbana VIII. Barberinija, Split, katedrala sv. Duje (foto: Ž. Bačić)

3. Pietro da Cortona, Portret pape Urbana VIII. Barberinija, Rim, Pinacoteca Capitolina

Radoslav Tomić
New findings about Matej Ponzoni-Pončaun

The painting »St. Michael with St. Benedict and John the Baptist« which used to stand on the main altar in the destroyed church of St Michael's of the Benedictine monastery in Trogir is published. The altarpiece is attributed to the painter Matej Ponzoni-Pončaun (Venice 1583 - between 1663 and 1675), dated in the period when the artist was in Dalmatia (the 1640s) and compared to his other works in Trogir.

The article discusses Pončaun's portraits of Pope Paul V Borghese and Urban VIII Barberini in the Split Cathedral and suggests that they may have both been painted from the prints of his subjects. The portrait of Pope Urban VIII Ponzoni may have used the copy of the Pope's portrait which was made between 1624. and 1627. by Pietro da Cortona (Rome, Pinacoteca Capitolina).